

מצטט במכתבו קטע מתוך סיפורו של הסה המבריא בבית ההבראה, שם נאמר על הפסוק ואהבת לרעך כמוך, המשפט הנכון ביותר, שאמר אי פעם, משפט אשר למרבה המלא נמצא גם בכרית ה' רשנה (תנ"ך). הסה הקשיש מבקש מאשתו לברוק, ומגלה כי אכן צדק היהודי הזקן, תוך שהוא מציין את רשימתו, "כתבתי לכן מכתב קצר לקורא יצירות בניו יורק, שמילאתי את מבוקשו. כן שלחתי הודעה למציא לאור שלי, שאם ירפס מחדש את ספרי, המבריא בבית ההבראה' - עלה להוציא את הביטוי, למרבה הפלא מעטוד 154."

ברשימתו הנהדרת ספרייה לספרות עו' למית מביא הסופר את מאגר היסוד של הספרות העולמית. הוא ממליץ על ספריית יסוד קלאסית לאוהבי הספרים, מתוכה יוכל לקרוא, להכיר את ספרות העולם, המשנה בהתאם לעמו של כל קורא. רשימה נהדרת זו עטיפה על כל תוכנית לימודית, של כל משרד חינוך, בכל מדינה, ויש בכוחה לגרות את הקורא הצעיר מקריאתה של הסיפורת העולמית, לגרות אותו כי קריאתו: "לצעור ברך האהבה ולא ברך החובה" ברשימה זו מקיף הסה את עלילות גילגמש, שיחותיו של קונפוצ'וס וס, התנ"ך, אלק לילה ולינה, דאמאדון ועוד מאות ספרים ממדפי הקלטיקה של כל הספרות. הוא מסיים רשימה זו כי קביעה: "לפני שהיצירות האמנותיות יור כחו את עצמן לפנינו במבחן, חייבים אנו להוכיח את עצמנו לפנינו במבחן."

השבון נפש ספרותי חסר תקדים עורך הסה עם המשורר יוהאן וולפגאנג גתה, ברשימתו תודה לגתה, שאותה הוא פותח בקביעה: "מבין כל משוררי גרמניה אני חייב יותר מכל תודה לגתה. הוא העסיק אותי יותר מכולם, הציק, עורר והכריח אותי להמשיך בעקבותיו או להתנגד לו..." את כל נימוקיו בעד ונגד גתה שוטח הסה ברשימה הנהדרת זו, המבהירה טפח מחשיבותו של גתה בתרבות הגרמנית והעולמית. לדוגמה, מסביר הסה את עצמו: "כך התענייתי עם גתה שנים על גבי שנים. כך הוא היה הגורם להופרה השקט בחיי הרוחניים. הוא ונישמה! לולא מל' חמת העולם הראשונה הייתי עדיין מעלה בליבי את אותו המחשבות ופוסח על שתי הפעמים. אולם המלחמה באה והיתה, ועם בואה הופיעה לנגד עיני שוב אותה בעיה ישנה נושנה בדבר הסופר הגרמני, כלומר, גורלן הפראגי של הרחץ ושל המילה בחיי הרומנים, שהכאיבו לי יותר מאשר אי פעם... קצת לא העסיק אותי יותר גתה, אלא המלחמה היא שהעסיקה אותי. ולאחר שהמלחמה הסתיימה, היתה זאת אירוסה שהעסיקה אותי..."

את רשימתו מסיים הסה בקביעה מענ' יינת למדי, בהתייחסות לקלאסיקה: "בהס' תמך על רמזים שונים, מצטט אני למסקנה, שהנוער הגרמני כמעט אינו מכיר עוד את גתה. קרוב לוודאי, שהמורים הצליחו להסיר מתלמידיהם את הסבל שבקריאת גתה. לו הייתי צריך לנהל בית-ספר, או בית-ספר גבוה, הייתי אוסר על קריאת גתה ומתיר אותה רק כפרס הנכחה ביותר לתלמידים הטובים ביותר, הבשלים ביותר והראויים ביותר. אלה היו מצלים, בתנ' המה, באיזו צורה בלתי אמצעית הוא מצוי לקרא כן זמננו את השאלה הי גדולה של ימינו: בעיית אירוסה. ברוח זאת, שתוכל להציל אותנו, ובכוננות לשרת את הרוח הזאת בכל קורבן שיידרש מאי' תנו - לא ימצא מנהיג וחבר יותר טוב מגתה."

במסתו על הדרליון מתייחס הסה לאחד המופלאים שבשירה הגרמנית, לפרידריך הדרליון: "אבי-טיפוס של המשורר בחיר האלהים ומוכה הגורל", משורר שלא נודע בחייו ובתגלה שנים לאחר שבער מן העולם. באמצעות סיפורו ועוצמת כתיבתו של הדרליון מציג הסה את כוחה הנצחי של המילה הכתובה. הסה מצטט אחת ממסותיו של הדרליון, ציטוט היפה לי ישראל של שנות ה'80: "מקרב תלוי בכך שהמציאות לא ידחו וקורבם את הכחות מהם; ויפיהגמש לא ידחו יותר מדי את הכרכארי. אולם אל להם להזדהות עמם יותר מדי, אלא עליהם להכיר בהחלט ולא קנאות, במרחק הקיים ביניהם, ומתוך הכרה זאת לסבול ולפעול. היתה אה יתבולו יותר מדי, עלולה השפעתם ללכת לאיבוד והם יהרשו בכדידותם."

סופר דוסטויבסקי לכרסם ברוח האירופית

שני מאמרים מקדיש הסה לפיודור דוסטויבסקי, הראשון לאידיוט והשני להאחים קרמזוב או שקיעתה של אירוסה. ברשימה השניה הוא בוחן את הקונפליקט אירוסה-אסיה ביצירות דוסטויבסקי ובמציאות: "האידאל של הקרמזובים, אי' דיאל אפיתו מסתורי עתיק ימים, נעשה בהדרגה לאידאל אירופי, ומתחיל לזלזל ולהכרסם ברוח האירופית. דבר זה מכונה כפי שקיעתה של אירוסה. שקיעה זאת היא מעין חזרה אל אמא. זוהי תורה לאסיה האם, חזרה למקורות, אל האמונות הפאוסטיות, האמונה להוביל, כמוכן מאליו, אל לידה מחודשת, כדרכו של כל מות עולי אדמת..."

לסיכום, קסמו של ספר הינו פירוט ומיון של עולם מגוון. של מעבדה ספרותית, שבה ייצר סופר מעולה כהרמן הסה. חבל רק שהתרגום לעברית של ד"ר בצלאל זכסלר הוא גולמני, חסר חוש לשוני מתאי. כמו כן, מצער, שכמעט אין הערות מרחיבות בספר, דבר המאלץ את הקורא בן-זמננו ללכת ולחטט במהלך קריאתו בספר באנציקלופדיות ובלקסיקונים.

עיר בחול

אחרי שבסידרת סיפורי זוטא של הור צאת הקיבוץ המאוחד ראה-אור הקובץ המעולה שירי תל-אביב - א' בעריכתם של דליה הרץ ועוזר רבין, ראה-אור באחרונה הקובץ שירי תל-אביב - ב', בעריכת חיים נגיד וחיים פסחא, ובו מיקבץ של שירי תל-אביב פרי-עטם של משוררים עכשוויים, שהעיר תל-אביב העניקה לשיריהם את המימד הנופי.

כבר השיר הראשון, יציאת מצרים של אהרון שבתאי, מתאר את העיר בראי שית שנות ה-40: "מבעלה רחוב פרישמן אל עבר / הים, שרים וזוכים כמגרש / בין, מעונות עובדים' ובית / הכנסת, בית אל..." שיר תל-אביב מעולה של משורר ירושלמי, הוא שירו של הרולד שייבל מגדל שלום מאיר, שבו הוא כותב בין השאר: "...נראו בשוק עם פרסומות באור תיות / עבריות. ושלום מאיר, איפה הית שלום מאיר / בנה לו מגדל עם מצפה שיכז שחקים..."

תמונת-עבר תל-אביבית מביא אריה סיוון: "הגייגוי שהיה יושב / בתנוכה שבקרון פרישמן-הירקון: / קפה של שחרית עם תוב סיבוב חלב / בעם ישראל חי, שדרות הקרן הקיימת, פרדינאנד לסאל / התנוכה כבר איננה..." בשיר אין קולנוע שדרות כותב אהרון אלמוג: "ממך לא

* שירי תל-אביב (ב) אנתולוגיה: עור' כים: חיים נגיד וחיים פסח; סידרת זוטא, הוצאת הקיבוץ המאוחד: 115 עמודים (פורמאט קטן, כריכה קשה).

שיחקו בשדרות רוטשילד / ילדים. עורכרי דיו מנהלים את החיים ברצינות קשוחה..." מרשה כן-שאור בשיר ואריאציה על זכרון כותב: "לא הייתי בנחלת בנימין / מה לי לעשות בנחלת בנימין / אבל הנחלה / הולכת כי / ככפר של מכוונות-תפירה..." שירו של חיים גורי מלד, מעלה מזכרונות החול של העיר - "אני עקובה כמעט הייתי רבע מלך, כי לוקחתי / מן הכורכר ומן הקיקיון ומן השמש שודדת הצבעים..."

מאיר ויזלטיר בשירו אלבי כותב: "רחוב אבן-גבירול מקביל לרחוב דיוני גוף, / ורחוב דיונגוף מקביל בחלקו לרחוב

נתן זך שפתח לאבות ישרון

כתייהורה. / כמו שלושה מיתרים / עוזבים ששרדו בנבל דוד... ארץ בלבן, במיק' בך החוויו תקציר-שיחה, מלעלע תיסכולי שירה, שאינם תואמים לבגרות השירית של רוב משתתפי הקובץ. ומסביר: "מה זה להיות אותנטי, / לרוץ כאמצע דיונגוף ולצעוק ביהודית מרוקית, אנא מן אל' מגרב אנא מן אלמגרב (אני מהרי האטלס אני מהרי האטלס)..." וחבל שעורכי ה' קובץ לא הבחינו בין פולקלור ושירה.

חידוד חושים של אקלים תל-אביבי, מביא נתן זך בשירו לא, תוך מיון תר' בות בתיהקפה של העיר, "בינתיים אני יושב / בקפה ופותר תשבץ. הרדיו / מנגן. ועל העץ משהו מקפיץ..." או בשיר אחר שלו, שפתח לאבות ישרון, שבו מביא זך מהטופוגרפיה התל-אביבית: "וכל הפיזילים ההם כולם בספר הישר: מברדיצ'בסקי / עד כיכר לשעבר צינה ומחספסל (עד שלקת לך להט את הספסל / וכוח הרצון מצח נחשיה, את המצית) עד ירמיהו..." שורת שירה יפה, היא שורתו של ויזלטיר בשירו מזגאויר: "עשו נא חסד עם העיר הזאת, אימרו מילה חמה אליה."

משורר ירושלמי נוסף, התורם תרומתו, הוא יהודה עמיחי' בשירו סגירת הנמל ביפו. הנפתח בהם סגרו את הנמל ביפו. / אהובתי, פוגרי את דלתות הים!..." שיר מעולה הוא שירו של פינחס שדה בגן הקונסוליה הטורקית, שבו הוא כותב: "רומה כי פרוטוריה / מורקית היתה זו, / בתל-אביב, גן הקונסוליה / שלהם?..." נתן זך, בשיר אחר שלו, הים התיכון, מביא מימד נוסף של הים: "והים זורע עצבות גדולה על החוף, ובשיר אחר שלו, ליל שרב, הוא כותב על "רוח תרד לים - אם עוד לא ירדה. / גוף גמיש יהשק את הים. / אישה מומגמל. מפה של חול. / אדם לאדם..."

שיר תל-אביבי מעולה הוא שירו של דויד אבידן הרחובות ממריאים לאט, שבו הוא כותב: "אנשים יתנשמו בכפדות כמז בתום הרהר עתיקה. / הגורית-הכפון של העיר ההדוקה. בהחלט הדוקה. / הקיר רות הכפרים מכניס משוה ונופלים בשתי-קה. // על העיר הנוספת בחוץ צונח אורשמש מחלם..." בחוות תל-אביב כור תב ישראל הר: "הרהובות ריקים מאדם. פנסי-הרחוב כבים. / אני נכנס

למעגל האור - יד נעלמה מכבה את האור..." משורר נוסף, מנחם בן, בקטע מתוך מטט אחד D.U.B., מתאר את העיר בחוויה מרגשת של "תל-אביב כשחרית / נראית כלהקת יגוארים שחורה, מקורקפת, מוקפת / מיגרשים נפלאים / אבל איזו עוובה אנושית / כפנים! / איזו עירומה אנושית..."

לא ברור מדוע עורך הקובץ חיים נגיד מצא את שורותיו הוא כראיות להתפרסם בקובץ זה, מה עוד שניתן למצוא את אבות שורותיו בשירים אחרים בקובץ שהוא ערך, מפרי עטם של משור' ררים אחרים.

את הטעם המריר, שמתיר שירו של חיים נגיד, משפר במעט ויזלטיר בשירו כחובת חשמל נעה, שם הוא כותב, "כמו- צאי יום-העצמאות תשל"ב / עלה ממזם קטן / כשמי תל-אביב ערב / ועל נחווני הרין / כתובת השמל נעה: / לבראות ולהנאה אכול כשר עוף / כל ארוחה בול עם מעדני הלול // בבית-קפה קטן / בדיונגוף בין שדרות נורדאו / ובין בניין משטרת הצפון / (שכולו עוד שבעת-הקנים ופוללות של נורות) / ישבו אנשים כמניין / וצפו בתוכנית טלוויזיה..." שיר זה של ויזלטיר, המסיים את האנתולוגיה מסתיים בה, תל-אביב הגדולה, / עיר חשוכה כמו חוגגת / תג משונה של מיל-מול אנשים עילג: / הו טלוויזיה, / הו איטובוסים, / הו מוניות, / הו יהודים."

אנתולוגיה זו מביאה חתך של דור

מנחם בן להקת יגוארים שחורה

משוררים, המתארים את תל-אביב, עיר שלעיתים דומה כי היא שוקעת לה בחול, אם להשתמש בדימויו של עמוס קינן בסיפורו שואה 2. אנתולוגיה זו מומלצת לכל שוחרי השירה ואוהבי תל-אביב.

ניסוחים

מפה חדשה

אגף המדידות של מדינת ישראל לא שמע מן הסתם על שינויי הגבול של ה' מדינה. הראייה: ספת ההתיישבות בארץ-ישראל* שהודפסה על-ידי אגף המדידות עבור מחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית, מתעלמת מגבולות ישראל ה' חדשים, כפי שעודכנו לאחר החזרת חצי האי סיני לידי מצריים. המפה, שהודפסה באפריל 1982, מציגה ישראל שאינה עוד, ישראל עם העיר ימית, מרחב שלמה, אופירה ויישובי חבל ימית. מישוה באגף המדידות של מדינת ישראל, אינו מאזין לרדיו, או צופה בטלוויזיה.

* מפת ההתיישבות בארץ-ישראל, בה' צאת הסוכנות היהודית לארץ-ישראל: ביצוע והדפסה: אגף המדידות, אפריל 1982.